

Автором отмечены пути совершенствования социальной работы по социальной поддержке семей.

Ключевые слова: социальная политика, социальная поддержка, социальная работа, социальное сопровождение, социальная профилактика, социальная реабилитация.

DYABEL LARISA, LYTVYNOVYCH TATIANA. *Features of Social Policy of Ukraine on social support of families.*

The article outlines the features of the social policy of Ukraine on social support of families, including improving the socio-economic protection of students, young families, the state social assistance to needy families. The analysis of modern legislative provision on social support for families. Studied National Programme for Family Support, the main areas of social policy, the content of social work with families in need through social support, social prevention and rehabilitation. The author is defined ways to improve the social and educational work on social support of families.

Keywords: social policy, social support, social work, social support, social prevention, social rehabilitation.

УДК 316.48

Капська А.Й., Циганенко А.П.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ЧИННИК ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті висвітлено сутність соціально-педагогічного консультування соціального педагога з метою попередження конфліктів серед старшокласників, а також наукове обґрунтування таких понять як: консультаційна діяльність соціального педагога, конфлікт та конфліктна ситуація. Визначено, що основними видами профілактики є: первинна, вторинна, третинна. Аналізується соціально-педагогічна діяльність соціального педагога як впливового об'єкта щодо попередження конфліктів серед старшокласників.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна ситуація, консультування в соціальній сфері, соціально-педагогічне консультування, його види та напрями, профілактика, профілактика конфліктів, старшокласники.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства істотно підвищилися вимоги до зростаючої особистості щодо конструктивного поведіння, прояву у складних умовах життя мобільності, наполегливості, впевненості в собі. У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2011), Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, Плані заходів Міністерства освіти і науки України щодо профілактики правопорушень серед дітей і учнівської молоді на період до 2015 року підкреслюється необхідність ужиття всіма навчальними закладами заходів, спрямованих на підвищення моральності в суспільстві, правової культури громадян, утвердження здорового способу життя, запобігання проявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості; упровадження нових моделей педагогічного спілкування між усіма учасниками

навчально-виховного процесу та перетворення закладів освіти на взірці демократичного освітнього простору [1].

Для забезпечення гармонійних взаємин необхідно здобути знання про закони конструктивної взаємодії, навчитися запобігати конфліктам і управляти ними. У зв'язку з цим навчальні заклади мають вирішити важливе завдання - сформувати в учнів соціальний досвід безконфліктної поведінки.

Складна, а часом і сповнена суперечностей система відносин молодих людей, які закінчують середню школу, багато в чому залежить від уміння дорослих регулювати стосунки учнів в умовах не завжди безконфліктного людського спілкування, вчити їх правильно сприймати і оцінювати не тільки якості інших людей, людські взаємовідносини, давати їм адекватні, принципові оцінки, але і самого себе. Л. Завицька зазначає, що у зв'язку з підвищенням кількості конфліктів між учнями, фактів прояву байдужості та жорстокості учнів по відношенню один до одного, гостро постала проблема соціально-педагогічних спрямованих впливів на стосунки між учнями, їх творення на гуманістичних засадах [7; 23]. Підтвердженням того факту, що підвищився рівень конфліктності серед старшокласників свідчить наше діагностичне дослідження даного прояву.

Діагностика проводилася серед учнів десятих класів спеціалізованої школи з поглибленим вивченням української та англійської мов м. Києва. Результати дослідження щодо виявлення рівня конфліктності серед учнів свідчать, що 20% учнів мають низький рівень, 50% середній та 30% високий рівні конфліктності. Як основна причина – це агресія, так 50% учнів відали перевагу агресивним реакціям у спілкуванні між однолітками. Саме тому, на нашу думку, діяльність соціального педагога має бути здебільшого спрямована на попередження та подолання такого явища, як агресія.

Консультації як процес є предметом дослідження різних галузей наук і сфер людської діяльності: медичної (А. Айви, Б. Ворник, О. Карагодіна, В. Макаров та ін.), психологічної (Г. Абрамова, С. Васьківська, П. Горностай, А. Єлизаров, Р. Кочюнас, О. Красилюк, О. Лютова-Робертс, Р. Мей, Р. Немов, А. Чернявська та ін.); соціально-педагогічної (Л. Завацька, А. Капська, Г. Раковська, В. Штифурак, О. Пожидаєва, Т. Шишковець та ін.), соціальної роботи (М. Гуліна, В. Лютий, Т. Семигіна та ін.).

Проблема взаємин людей у конфліктних ситуаціях, відкрите зіткнення позицій, інші соціально-психологічні умови конфлікту тривалий час привертають увагу дослідників. Зокрема, Н. Гришина, О. Дмитрієв, В. Кудрявцев, Б. Паригін, М. Обозов вивчають загальні особливості міжособистісних конфліктів; науковці Ф. Василюк, О. Донченко, Т. Титаренко аналізують внутрішньо-особистісні конфлікти, досліджують особливості перебігу, причини виникнення, способи запобігання конфліктам та їх вирішення тощо.

Мета статті: дослідити соціально-педагогічну діяльність соціального педагога як впливового об'єкту щодо попередження конфліктів серед старшокласників.

Одним із провідних видів професійної діяльності соціальних педагогів щодо попередження конфліктних ситуацій серед дітей та молоді є консультації. Термін «консультації» походить від лат. *consultare*, що означає радитись, піклуватись. В українській мові це слово означає «порада, роз'яснення спеціаліста з будь-якого питання, бесіда з метою розширення і поглиблення знань» [5]. Аналіз наукових джерел дозволяє говорити, що термін «консультації в соціально-педагогічній діяльності» науковці розкривають згідно з напрямками діяльності, інтересів цільових груп клієнтів тощо.

Так, зокрема, Є. Холостова [7] консультації в соціальній сфері визначає як кваліфіковану пораду, допомогу особам, які мають певні проблеми, спрямовану на

відновлення й оптимізацію їхніх соціальних функцій з метою сприяння соціалізації особистості, вироблення соціальних норм спілкування. Консультування в соціально-педагогічній роботі А. Капська визначає як вид соціальної послуги клієнту. Консультативні послуги, на її думку, мають сприяти поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створенню психологічного комфорту в соціумі [4].

У свою чергу Л. Завацька «консультування» в соціально-педагогічній діяльності визначає як «технологію надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування» [1, с. 100].

Узагальнення етимології поняття «консультування» в соціально-педагогічній діяльності дозволило нам встановити, що його можна розглядати як: «різновид соціальної послуги; кваліфіковану пораду; технологію надання соціальної допомоги; окремих вид соціально-педагогічної діяльності; напрям соціальної допомоги; процес і засіб втручання спрямований на допомогу клієнту у вирішенні проблем пов'язаних з соціалізацією, оптимізацією соціальних функцій, соціальним вихованням, виробленням соціальних норм життєдіяльності і спілкування» [6, с. 23-25].

Зважаючи на те, що більшість дослідників визначають консультативну діяльність саме через призму діяльнісного аспекту, ми в межах нашого дослідження будемо вважати консультативну діяльність одним із видів професійної діяльності фахівця соціальної педагогіки, що є різновидом соціальних послуг.

Консультант – це фахівець (компетентна особа), який здійснює консультативну діяльність з метою інформування, допомоги та підтримки у знаходженні шляхів вирішення проблемних ситуацій клієнта. Клієнт, у практиці соціально-педагогічної діяльності, це особа, яка звернулася з проханням про допомогу до відповідної соціальної служби чи спеціаліста і користується їх послугами. У консультуванні клієнт виступає користувачем послуг та суб'єктом подолання власних проблем.

Консультативний процес обумовлений взаємодією консультанта і клієнта, що передбачає певний зміст. Взаємодія є процесом безпосереднього чи опосередкованого впливу різних об'єктів (суб'єктів) один на одного, взаємозалежний обмін діями, що характеризується взаємообумовленістю, причинно-наслідковим взаємозв'язком.

Таким чином, консультування в соціально-педагогічній діяльності є процесом взаємодії соціального педагога і клієнта, що спрямований на допомогу при вирішенні різного типу проблем клієнта, зумовлює використання його особистісних і соціальних ресурсів та передбачає встановлення запиту, з'ясування причин виникнення проблеми, оптимізацію можливостей клієнта в пошуку шляхів її вирішення.

На особливу увагу заслуговує науковий підхід Н. Нікітіної і М. Глухової [5], щодо класифікації видів консультативної допомоги. Так, зокрема, за об'єктом консультування дослідниці визначають індивідуальне, групове, сімейне; за віковими показниками (консультування учнів і дорослих); за критерієм контакту з клієнтом (очне, заочне); за змістом запиту клієнта (сімейне, інтимно-особистісне, психологічне, юридичне, медичне, ділове, соціально-педагогічне).

У свою чергу В. Сорочинську в професійній діяльності соціального педагога визначає такі види консультування, як: інтимно-особистісне (взаємини з близькими, особистісні проблеми, статеві тощо); сімейне (з проблем сімейного неблагополуччя); психолого-педагогічне (з проблем навчання і виховання учнів, взаємостосунків з учителями, професійного вибору); ділове (з питань професійного становлення, взаємин у трудовому колективі) [6].

На основі узагальнення класифікацій видів та напрямів консультативної діяльності соціального педагога ми здійснили спробу окреслити власний підхід до класифікаційних ознак та видів соціально-педагогічного консультування, а саме:

- за кількістю клієнтів консультування: індивідуальне, групове;
- за тривалістю: короткотермінове (одноразове), довготермінове (проводиться протягом кількох зустрічей), оперативне (швидко скоординоване);
- за видами контакту: очне (безпосередній контакт), заочне чи дистанційне (телефонне консультування, переписка);
- за місцем проведення (кабінетне, вуличне);
- за джерелом передачі інформації (вербальне і невербальне (інформаційні стенди));
- за віком клієнтів: консультування дітей, підлітків, молоді, людей похилого віку;
- за змістом проблеми: інтимно-особистісне, соціально-правове, психолого-педагогічне;
- за функціями: інформаційне, підтримуюче, посередницьке, організаційне.

Крім того, здійснений нами аналіз сутності та класифікації видів консультативної діяльності соціального педагога дозволив визначити ще одну класифікаційну ознаку, а саме – заклад, в якому відбувається консультування. Встановлено, що консультативна діяльність соціального педагога реалізується в закладах освіти, громадських організаціях, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціалізованих центрах (реабілітаційних центрах, центрах зайнятості, соціальних гуртожитках, кризових центрах тощо). Соціально-педагогічне консультування містить елементи інших напрямів консультативної діяльності, зокрема, юридичного, психологічного та соціального менеджменту.

На нашу думку, для кращого розуміння сутності профілактики доцільно використати таке визначення: профілактика — це система керованої діяльності, яка забезпечує науково-теоретичну та практичну реалізацію заходів, спрямованих на попередження конфліктної поведінки, виникнення і розвитку відхилень.

У сучасній літературі визначення «профілактика конфліктів» та «попередження конфліктів» доволі часто вживають як синоніми. Вважаємо за доцільне розрізняти ці концепти. «Профілактика конфліктів — ширше поняття, а попередження конфліктів є видом профілактики. Профілактика конфліктів — це така організація життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, яка спрямована на недопущення конфлікту або на мінімізацію ймовірності його виникнення» [8, с. 21].

Порівняно з терміном «профілактика», соціальна профілактика є напрямом соціально-педагогічної діяльності. Соціально-педагогічною можна вважати діяльність, яка спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини [4].

Соціальна профілактика може розглядатися і як вид соціальної роботи. Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 № 2558-III визначено, що соціальна профілактика — це вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді. Вважаємо, що соціальна профілактика розширює низку попереджувальних заходів, зокрема психолого-педагогічних, правових, медичних, культурних тощо та деталізує перелік проблем, на які повинні бути розраховані відповідні дії.

Як і в будь-якій профілактичній роботі, вирізняють первинну, вторинну і третинну профілактику. Соціальний педагог в умовах загальноосвітнього закладу здійснює переважно первинну профілактику. *Первинна* (соціальна-педагогічна профілактика) — це комплекс педагогічних та психологічних заходів, спрямованих на налагодження позитивної соціальної взаємодії старшокласників, на попередження несприятливого впливу факторів соціального середовища. Ми підтримуємо думку, що «первинна профілактика найбільш ефективна до усунення обставин і факторів, які провокують конфліктну поведінку старшокласників. Моделі поведінки, уміння та навички, які підліток знає і вдосконалює, впливають на підвищення стійкості до несприятливих факторів. Первинна профілактика ґрунтується на комплексному системному вивченні впливу умов і факторів соціального та природного середовища на здоров'я та розвиток старшокласника» [8, с.79].

Вторинна профілактика (рання профілактика) полягає в роз'ясненні впливу конфліктної поведінки та пов'язаних із нею негативних наслідків на розвиток і формування особистості. Вторинна профілактика передбачає раннє виявлення негативних змін в поведінці учня, що дає змогу попередити подальший розвиток девіантної поведінки. Суть *третинної* профілактики (цілеспрямованої профілактики) полягає у формуванні в старшокласників навичок відмови від скоєння правопорушення або злочину. Третинна профілактика передбачає виявлення причин, особливостей поведінки та свідомості старшокласників, які призвели до виникнення проблем. А також перенавчання, підвищення самооцінки старшокласника, підтримку в адаптації до соціуму. Профілактика є індивідуальною, систематичною і довготривалою у комплексі педагогічних, соціальних, психологічних послуг.

Отже, можна зазначити, що проблематика конфліктів та їх профілактика була і є предметом уваги різних наук (педагогіки, психології, соціології) та не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Особливо важливою видається робота соціального педагога щодо профілактики конфліктів, яка є необхідною умовою запобігання конфліктній поведінці старшокласників, а у разі виникнення конфліктів соціальний педагог допоможе віднайти оптимальні шляхи їх подолання.

Отже, на основі аналізу наукових підходів щодо визначення сутності «консультування», його специфіки в соціально-педагогічній діяльності можна визначити «консультативну діяльність соціального педагога» як організований процес комунікативної взаємодії суб'єктів консультування, під час якого соціальний педагог здійснює інформування, психолого-педагогічну підтримку для задоволення запиту чи вирішення проблеми клієнта. Консультування в діяльності соціального педагога може бути засобом втручання в життя клієнта, що орієнтований на стимулювання його до саморозвитку, змін у поведінці та способах життєдіяльності.

Крім того, важливо зазначити, що в якій би формі не здійснювалось консультування в соціально-педагогічній діяльності, йому притаманна одна загальна характеристика - спрямованість на індивіда, допомога у вирішенні особистісних проблем, подолання кризових станів, переадресація до установ, де зможуть надати кваліфіковану допомогу, орієнтація в змісті та формах надання соціальних послуг. Актуальність вивчення питання профілактики конфліктів зумовлена низьким рівнем духовності суспільства, який породжує конфліктологічну проблему нашого часу. Різне погіршення матеріального рівня життя суттєво відбивається на моральному здоров'ї суспільства, спричиняє прояви асоціальної поведінки, зокрема, у молодіжному середовищі. Сучасні старшокласники опинилися у дисгармонійному світі соціальних стосунків з дійсністю, що ускладнює процес їхньої адаптації до нових умов. Тому

соціально-педагогічне попередження конфліктності серед старшокласників та з'ясування передумов конфліктності є актуальною темою сучасності.

Використана література:

1. Завацька Л. М. *Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб.* [для вищ. навч. закл.] - К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. - 240 с.
2. Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" від 21.06.2001 р. № 2558-III // Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей / [упор.: І.К. Туркевич, В. П. Пастухов, І. І. Куцим та ін.]. - К. : Дитячий Фонд ООН «Юнісеф», 2002. - С. 37-40.
3. Капська А. Й. *Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: навч. посіб.* - К. : УДЦССМ, 2001. - 219 с.
4. Никитина Н.И. *Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособ.* [для студ. пед. училищ и колледжей, обучающихся по специальности «соц. педагогика»] / Н.И.Никитина, М.Ф.Глухова. - М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. - С. 79.
5. Сорочинська В.Є. *Організація роботи соціального педагога: навч. посіб.* [для студ. вищ. навч. закладів] - К.: Кондор, 2005. - С. 111.
6. Холостова Е. И. *Социальная работа : [учеб.пособ.]* / Евдокия Ивановна Холостова. - [2-е изд.]. - М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. - С. 489.
7. Шишовец Т.А. *Справочник социального педагога* - М.: ВАКО, 2005. - С. 89.

КАПСКАЯ АЛЛА ИОСИФОВНА, ЦЫГАНЕНКО АЛЕНА ПЕТРОВНА.

Социально-педагогическое консультирование в деятельности социального педагога как важный фактор предупреждения конфликтов старшеклассников .

В статье освещены сущность социально-педагогического консультирования в деятельности социального педагога согласно предупреждения конфликтов старшеклассников, а также научное обоснование таких понятий как: консультационная деятельность социального педагога, конфликт и конфликтная ситуация. Определено, что основными видами профилактики являются: первичная, вторичная, третичная. Анализируется социально-педагогическая деятельность социального педагога как влиятельного объекта по предупреждению конфликтов среди старшеклассников.

Ключевые слова: конфликт, конфликтная ситуация, консультирование в социальной сфере, социально-педагогическое консультирование, его виды и направления, профилактика, профилактика конфликтов, старшеклассники.

KAPSKA ALLA, TSYGANENKO ALONA. *Social and educational counseling in social activities the teacher as an important factor in conflict prevention seniors.*

In the article the essence of socio-educational counseling in social activities in accordance with conflict prevention seniors and scientific substantiation of concepts such as consulting activities of social pedagogy, conflict and conflict situation. Determined that the main types of prevention are: primary, secondary, tertiary, It analyzes the socio-pedagogical activity of the teacher as an influential social object of conflict prevention among high school students.

Keywords: conflict, conflict situation, consulting in the social sphere, social and educational counseling, its types and areas, prevention, prevention of conflicts, high school students.